

УДК 373.3.091.313

МЕТОД ПРОЕКТІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ

Романа Михайлишин

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Туган-Барановського, 7, Львів, Україна, 79005*

На підставі аналізу літературних джерел з'ясовано сутність ключових понять: метод, метод проектів, проектна діяльність, педагогічна технологія; зроблено аналіз досліджень і публікацій; розглянуто метод проектів як інноваційну педагогічну технологію в початковій школі, зокрема, визначено мету і завдання навчального проектування, окреслено напрями розвитку проектування в освіті за діяльністю, кількістю навчальних предметів, учасників, тривалістю виконання, характером контактів, партнерських взаємодій; показано особливості організації проектної діяльності та роль учителя в управлінні проектною діяльністю молодших школярів; зроблено висновки про доцільність використання методу проектів у початковій школі, визначення його ефективним дидактичним засобом активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку їхнього творчого та критичного мислення, формування особистісних рис.

Ключові слова: метод проектів, метод навчання, інноваційний характер, критичне мислення, творчість, проектна діяльність, педагогічна технологія.

Відповідно до загальноєвропейських рекомендацій з освіти пріоритетною освітньою метою є підготовка школярів до життя у демократичному суспільстві шляхом запровадження методів викладання навчальних дисциплін, які стимулюють незалежність думки, судження, спонукають до відповідної компетентної діяльності.

Зміст в освітній політиці має на меті формування особистості, яка вмє самостійно вчитися, сприймати інформацію, працювати з нею, узагальнювати, аналізувати, осмислювати, творити.

Пошук шляхів підвищення ефективності процесу навчання привів до розвитку багатьох методів навчання, які сприяють активізації навчального процесу; розвитку пізнавального інтересу школярів; формуванню теоретичного мислення учнів; поетапному формуванню розумових дій; диференціації та індивідуалізації навчання; оптимізації навчання; організації проблемного навчання. Одним з таких методів на сучасному етапі є метод проектів.

Метод проектів вважають одним з найперспективніших методів навчання. За своєю суттю робота над проектом має інноваційний характер: вимагає від педагога застосування нових знань; виробляє вміння діяти і

приймати рішення самостійно чи в складі команди, шукати і застосовувати нову інформацію з різноманітних джерел, використовуючи інформаційно-комп'ютерні технології для виконання завдань, розвиває критичне мислення, саморозвиток.

Розвиток освіти XXI ст. спонукає до необхідності застосування в навчально-виховному процесі інноваційних технологій, концепцій, програм, методологій. Виникає потреба використання педагогічних технологій, які дають змогу вчителю вводити своїх учнів у процес пізнання, спрямовувати їх на прагнення до самостійного отримання знань, тобто сприяти інтелектуальному розвитку особистості. Як засвідчує практика, найдоцільнішим з інновацій є проектно-тематичний підхід до організації навчально-виховного процесу за моделлю особистісно орієнтованого навчання. Саме метод проектів стимулює розвиток пізнавальних здібностей учнів, сприяє формуванню вмінь самостійно знаходити шляхи розв'язання проблем через різноманітні форми діяльності.

Упровадження проектного методу в навчальний процес має велике значення для початкової школи, оскільки завдяки йому найповніше реалізуються прийоми розумової діяльності, зміни мотиваційної структури особистості, формування умінь навчальної діяльності тощо.

На сучасному етапі реформування шкільної освіти є доцільним й актуальним запровадження освітньої проектної технології у навчально-виховний процес.

Сучасне бачення методу проектів характеризується наявністю різних поглядів на тлумачення його змісту. Педагоги розглядають метод проектів як засіб організації педагогічного процесу, в основу якого покладено взаємодію учнів з навколишнім середовищем, об'єднання з активною діяльністю учнів (Т. Супрун); метод планування цілеспрямованої діяльності учня у зв'язку з вирішенням якогось шкільного завдання в обставинах реального життя (М. Кларін); цільовий навчально-виховний процес, спрямований на виконання суспільно корисних справ (П. Мудров); система навчання, за якої учень набуває знань, умінь та навичок у процесі планування і виконання певних складних завдань – проектів (М. Ярмаченко).

Про різні категоріальні ознаки поняття “проект” зазначають такі вчені: С. Кримський (систематична форма організації діяльності у взаємозв'язку з її теоретичними і практичними аспектами); Ф. Бегюлі (послідовність взаємопов'язаних подій, які відбуваються упродовж встановленого обмеженого проміжку часу та спрямовані на досягнення оригінального і водночас певного результату); Л. Ващенко (інноваційна форма організації освітнього середовища, в основі якої лежить комплексний характер діяльності тимчасового колективу в умовах активної взаємодії з навколишнім середовищем); А. Мойсеев (форма побудови цілеспрямованої діяльності);

Є. Полат (комплекс пошукових, дослідницьких, графічних та інших видів робіт, які виконують з метою практичного чи теоретичного розв'язання значущої проблеми); У. Чартерс (дія, яка виконується в природних умовах і містить вирішення порівняно складного завдання); О. Пометун (цільовий акт діяльності, в основу якого покладено інтереси людини).

Різноплановістю підходів характеризується й визначення основних характеристик поняття “навчальний проект”. Зокрема, А. Хуторської та Н. Поліхун тлумачать навчальний проект як форму організації занять, яка передбачає комплексний характер діяльності всіх його учасників з отримання освітньої продукції за певний проміжок часу.

Дослідниця М. Бухаркіна в навчальному проекті вбачає спільну навчально-пізнавальну, творчу або ігрову діяльність учнів-партнерів, яка має спільну мету, узгоджені методи, засоби діяльності та спрямована на досягнення спільного результату з розв'язання певної проблеми, значущої для учасників проекту. Науковець Н. Мойсеюк визначає навчальний проект як форму організації навчання, яка передбачає діяльність усіх його учасників і спрямована на отримання освітньої продукції за певний період – від одного уроку до декількох місяців. На думку А. Цимбалару та ін., навчальний проект – це організаційна форма роботи, що орієнтована на засвоєння навчальної теми або навчального розділу і становить частину стандартного навчального предмета або кількох предметів.

За визначенням С. Сисоєвої, метод проектів є однією з педагогічних технологій, яка відображає реалізацію особистісно орієнтованого підходу в освіті.

Автори навчально-методичного посібника “Освітні технології” пропонують визначення, згідно з яким педагогічна технологію розглядають як системний метод планування, застосування й оцінювання всього процесу навчання й засвоєння знань шляхом урахування людських і технічних ресурсів і взаємодії між ними для досягнення найефективнішої форми навчання” [5]. За визначенням О. Пометун і Л. Пироженко, педагогічна технологія “комплекс, що складається із запланованих результатів; засобів оцінки для коригування та вибору оптимальних методів, прийомів навчання для конкретної ситуації; розробленого вчителем на цій основі набору моделей навчання”.

Думку цих відомих педагогів про технологічність методу проектів поділяють І. Єрмаков, Ю. Загуменнов, Л. Шелкович, Г. Шварц, Г. Столяренко, О. Дем'яненко, Г. Ісаєва, І. Зозюк, С. Клепко, І. Гусь, І. Калмикова. Тому далі, зазначаючи метод проектів, ми матимемо на увазі педагогічну технологію.

Наша мета – розглянути поняття “метод”, “метод проектів”, “педагогічна технологія”, з'ясувати напрями, класифікацію методів проекту,

особливості організації проектної діяльності учнів, роль учителя в управлінні проектною діяльністю.

Сучасна філософія шкільної освіти, змінивши свою парадигму з “предметоцентризму” на “дитиноцентризм”, акцентує увагу на необхідності розробки особистісно зорієнтованої системи. Потреба й вимога сьогодення полягає в тому, що увесь навчально-виховний процес має бути підпорядкований кожній дитині особисто, а навчальні предмети зосереджуватися навколо дитини, не руйнуючи її природу. Система освіти має бути побудована на поданні учням можливостей міркувати, зіставляти різні точки зору, аргументувати власний погляд, спираючись на знання фактів, законів, закономірностей, вироблених наукою, за допомогою власних спостережень, доповідей, уміння проектувати і реалізовувати власні навчальні проблеми, бути толерантними до інших думок.

До однієї з продуктивних та оптимальних технологій створення освітнього середовища в початковій школі належить організація проектної діяльності. Проектна діяльність є методом, який ґрунтується на дитячих потребах та інтересах, стимулює самостійність, забезпечує єдність інтелектуального, емоційного і морального розвитку.

Проектування – це специфічний індивідуально-творчий процес, який потребує від кожного учасника оригінальних рішень, водночас – це процес колективної творчості.

Зазначимо, що метод проектів (від грецької – шлях дослідження) – система навчання, у процесі якої учні здобувають знання шляхом планування і виконання практичних завдань (проектів), які поступово ускладнюються.

Метод проектів відомий у світовій педагогіці з кінця XIX – початку XX ст. як метод проблем. Його пов’язували з ідеями гуманістичного спрямування у філософії та освіті. Дидактичні засади методу проектів розробили американські педагоги Д. Дьюї та його послідовники В. Кіппатрик, Є. Коллінз, Є. Паркхерст.

Метод проектів ґрунтується на ідеї спрямованості навчально-пізнавальної діяльності школярів, на результат, який можна отримати завдяки вирішенню тієї чи іншої теоретично-практично значущої для учня проблеми. Зовнішній результат можна побачити, осмислити, оцінити, застосувати на практиці.

Внутрішній результат (досвід діяльності) стане надбанням учня завдяки поєднанню знання та уміння, компетенції і цінності. Саме у молодшому шкільному віці закладається низка ціннісних установок, особистісних якостей і ставлень.

Проектна діяльність – це та якісна основа, яка може реалізувати гуманістичний підхід до навчання, оскільки сприяє формуванню творчої особистості, діяльність якої вже в цьому віці спрямована на впровадження

власних ідей, перетворення навколишнього середовища (виготовлення моделей, конструкцій), з урахуванням різних потреб за своїми можливостями.

Метою навчального проектування є створення педагогом таких умов під час освітнього процесу, за яких його результатом є індивідуальний досвід проектної діяльності учня. Робота над проектом ґрунтується на принципі особистісно орієнтованого навчання та конкретній праці учня на основі його вільного вибору з урахуванням інтересів. У свідомості учня, як зазначає О. Пехота, це має такий вигляд: “Усе, що я пізнаю, я знаю, для чого мені потрібно, і де я можу ці знання застосовувати”. Для педагога – це прагнення знайти розумний баланс між академічними й прагматичними знаннями, вміннями й навичками [6, с. 70].

Метод проектів передбачає формування певної проблеми і поступове її розкриття, розв’язання, з обов’язковою наявністю ідей та гіпотези розв’язування проблеми, чітким плануванням дій, розподілом (якщо йдеться про групову роботу) ролей, тобто наявністю завдань для кожного учасника за умов тісної взаємодії, відповідальності учасників проекту за свою частину роботи, регулярного обговорення проміжних кроків та результатів.

У педагогічній літературі можна знайти різні визначення навчального проекту, але в будь-якому випадку він має відповідати певним вимогам, до яких належать: розвиток пізнавальних, творчих навичок учнів, критичного мислення, вміння самостійно здобувати інформацію; забезпечення можливості для самостійної діяльності учнів – індивідуальної, парної, групової, – яку вони реалізують протягом певної значимої для учнів проблеми; презентація підсумків проектів, що реалізуються, у формі звіту, повідомлення, малюнка чи журналу тощо; співпраця учнів і вчителя.

Ефективність методу проектів підвищується в тому випадку, коли в навчальному процесі поставлено дослідницьке, творче завдання, для якого потрібні інтегровані знання з різних предметів.

Зміст методу проектів залежить від багатьох чинників: специфіки навчального предмета, навчального матеріалу, типу проекту, умов організації діяльності тощо. Наприклад, у природничих науках змістовою основою проекту є спостереження за об’єктами реальності, у гуманітарних дисциплінах – текст, який вивчають цілеспрямовано, або його інтерпретації (відеофільм, вистава, брошура тощо). Зокрема, М. Чанова називає однією з ознак методу проектів його алгоритмованість. Метод проектів як педагогічна технологія має певну структуру, яка за своєю сутністю відображає загальну логіку проектної діяльності.

Під педагогічним проектуванням розуміють повноцінний науково-дослідницький акт, який передбачає вивчення соціально-педагогічних

закономірностей, виконання комплексу дослідницьких процедур, створення педагогічних умов для стримання творчого проекту.

Метод проектів є інтегрованим компонентом розробленої і структурованої системи освіти, що ґрунтується на розвитку пізнавальних навичок, креативності, вміння орієнтуватися в інформаційному просторі, самостійно конструювати знання, розвивати критичне і творче мислення.

Сьогодні проектування в освіті розвивається за *трьома напрямками*:

1. Метод проектів як один із методів інтегрованого навчання дошкільників і школярів, що ґрунтується на їхній самостійній, творчій, мотивованій, доцільній, пізнавальній діяльності.
2. Соціальне проектування з учнями – це особлива діяльність учнів над розв'язанням конкретних соціальних проблем.
3. Проектування як особлива діяльність педагога, зміст якої – це пошук і створення нових видів педагогічної діяльності, моделей освіти тощо.

Основні завдання проектної технології в початковій школі на сучасному етапі: формування навичок самостійної діяльності, застосування знань у нестандартних ситуаціях; формування в учнів комунікативних умінь та навичок; формування навичок науково-дослідної роботи.

Проекти, що виконуються в межах сучасного навчально-виховного процесу початкової школи, класифікують за кількома ознаками.

1. За *діяльністю*, що домінує в проекті:

- дослідницькі;
- інформаційні;
- прикладні (практико-орієнтовані);
- творчі;
- ігрові;
- телекомунікаційні (використовують переважно в четвертому класі за наявності матеріальної бази, фахової підготовки вчителів інформатики, чітким визначенням теми та аудиторії проекту, контроль за їхнім виконанням).

Ураховуючи специфіку навчання дітей початкових класів, варто інтегрувати проекти за домінуючою діяльністю (дослідницько-інформаційний, інформаційно-прикладний, інформаційно-ігровий тощо).

2. За *кількістю навчальних предметів*, охоплених проектами:

- монопредметні (внутрішньопредметні);
- міжпредметні (інтегрується зміст декількох навчальних предметів);
- надпредметні (містять зміст дисципліни, яка не входить до програми початкової школи).

3. За кількістю учасників проектів:

- індивідуальні;
- парні;
- групові;
- колективні.

4. За тривалістю виконання:

- короткотривалі (міні-проекти, які розраховані на термін від одного до декількох уроків протягом тижня);
- середньотривалі (розраховані від двох тижнів до двох-трьох місяців);
- довготривалі (розраховані на термін один-два семестри і більше).

Практика свідчить, що довготривалі проекти використовують зрідка, і вони потребують спеціальної підготовки учнів, учителя та створення матеріальної технічної бази, залучення батьків і громади.

5. За характером контактів:

- внутрішні (проводять у межах одного класу);
- однопаралельні та міжпаралельні (проведення в межах паралелі класів);
- міжшкільні (проводять із залученням учнів різних шкіл району, міста);
- обласні;
- регіональні;
- усеукраїнські;
- міжнародні.

Учні початкових класів, зазвичай, беруть участь у проектах першого та другого типу.

6. За характером партнерських взаємодій:

- кооперативні;
- змагальні;
- конкурсні.

Метод проектів є інноваційною педагогічною технологією. Він дає змогу найповніше враховувати індивідуальні особливості кожного учня, тобто реалізувати особистісно орієнтований підхід у навчанні, заснований на особистісних характеристиках, що передують досвіду, рівню інтелектуального, морального та фізичного розвитку дитини. Метод проектів дозволяє розв'язати проблему мотивації, створити позитивну атмосферу навчання, навчити дітей застосовувати свої знання на практиці для розв'язання життєвих і особистісних проблем.

Визначаючи цінність залучення учнів до проектної діяльності, Н. Мойсеюк зазначає, що наявним є орієнтування на створення певного

матеріального або інтелектуального продукту, а не просте вивчення певної теми, тому що навчальний проект – це передусім форма організації занять, що передбачає комплексний характер діяльності, спрямованої на отримання освітньої продукції всіма її учасниками за певний часовий проміжок [5].

Методикою організації проектної діяльності передбачено:

- вибір проблеми, обґрунтування практичної значущості її результату (результатів);
- визначення мети і завдань, спрямованих на поетапне її досягнення;
- визначення обсягів навчально-пізнавальної діяльності учнів, засобів і методів досягнення мети, предметного інтегрування; встановлення термінів та поетапної реалізації проектної діяльності; передбачення можливих утруднень, які відчуватимуть учні у процесі виконання завдань навчального проекту; прогнозування способів мотивування учнів до проектної діяльності;
- формування гіпотези, ідеї реалізації;
- прогнозування можливостей виконавців (виконавця);
- передбачення змісту та способу виконання завдань [7].

Основні напрями діяльності: *пошуковий* (визначення теми проекту, пошук та аналіз проблеми, висування гіпотези, формулювання цілі, обговорення методів дослідження); *аналітичний* (аналіз вхідної інформації, пошук оптимального способу досягнення цілі проекту, побудова алгоритму діяльності, поетапне планування роботи); *практичний* (виконання запланованих етапів); *презентаційний* (оформлення кінцевих результатів, підготовка та проведення презентації); *контрольний* (аналіз результатів, оцінка якості проектної діяльності).

Необхідною складовою методики організації проектної діяльності є складання загальної моделі, який розглядають як умовний образ, схему кінцевого результату проекту.

Залучення учнів до проектної діяльності передусім спрямовані на: досягнення конкретних цілей; формування ключових компетентностей; формування предметних та дослідницьких умінь.

Організація проектної діяльності може бути реалізована з використанням різних підходів:

- виконання завдань навчального проекту на уроці або під час проведення серії уроків з певної теми;
- проведення проектної діяльності в позаурочний час;
- презентація кінцевих результатів безпосередньо на уроці;
- презентація кінцевого інтелектуального (матеріального) продукту під час проведення виховного заходу.

Організація роботи над навчальним проектом має відповідати таким вимогам:

- проектуватися заздалегідь;
- розроблятися з урахуванням навчально-пізнавальних потреб учнів, конкретних умов, можливостей та зусиль усіх суб'єктів майбутньої проектної діяльності;
- мати значущість для учнів та їхнього соціального оточення;
- містити апарат дослідження та його обґрунтування;
- забезпечувати оволодіння учнями новими знаннями, вміннями, компетентностями;
- мати практичну спрямованість;
- бути публічно представленим до початку проведення, у процесі реалізації та по завершенню проектної діяльності;
- реалізовуватися варіативно (учні класу можуть залучатися до виконання одного проекту або, об'єднавшись у декілька груп, виконувати одночасно один із декількох проектів тощо) [8].

Успішна реалізація проектної технології висуває певні вимоги до вчителя. Педагог початкової школи повинен усвідомлювати, що важливою є розробка етапів дослідницького проекту й виявлення домінуючої ролі вчителя або учня та ступінь взаємодії суб'єктів "учень-вчитель" на різних етапах проектування, надаючи вчителю роль незалежного консультанта, а учням – активних учасників, тобто нетиповість функцій учасників навчально-виховного процесу: учитель виконує роль координатора, консультанта, носія інформації, а учень – активного розробника та виконавця проекту.

Учителю початкових класів, який використовує проектну діяльність, треба чітко уявляти модель тих проектів, які він створюватиме з учнями.

Досвід роботи показує таку послідовність під час застосування методу проектів у початковій школі: від короткотривалих (1–2 уроки) однопредметних проектів до довготривалих, міжпредметних; від особистих до групових і загальнокласних.

Організуючи проектну діяльність у початковій школі, вчитель має враховувати вікові і психолого-фізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку. Забезпечити мотивацію включення молодших школярів у самостійну роботу над проектом можна за умови, коли проблема проекту відповідає пізнавальним інтересам учнів і перебуває в зоні їхнього найближчого розвитку.

Метод проектів має характерні ознаки: наявність певної значущої для учнів проблеми; вихідний момент – інтереси дітей; домінування принципу самостійності у діяльності учнів; використання різноманітних форм діяльності учнів: індивідуальна, парна, групова; зв'язок теорії з практикою; зв'язок з реальним життям; забезпечення максимальної пізнавальної

активності учнів; розвиток творчих навичок учнів; критичного мислення, вмінь самостійно шукати інформацію; використання різноманітних методів, засобів навчання; здійснення монопредметних, міжпредметних та надпредметних зв'язків; інтегрування знань, умінь з різних галузей науки і мистецтва; створення матеріалів, які є різними за змістом і формою, але готові до застосування на практиці; із об'єктів навчання учні перетворюються на суб'єктів навчання; включає в себе елементи особистісно орієнтованого навчання, педагогіки співробітництва, діяльнісного підходу у навчанні [4].

Отже, метод проектів стимулює учнів вирішувати проблеми, які потребують певних знань, розвиває критичне мислення; формує навички роботи з інформацією (учні добирають потрібну інформацію, аналізують її, систематизують); допомагає вирішувати пізнавальні і творчі завдання у співпраці, де діти виконують різноманітні ролі.

Гуманізм, увага та повага до особистості учня, позитивні почуття, думки, спрямовані не тільки на навчання але і на розвиток особистості учня – важливі риси проектного підходу.

Правильне використання методу проектів у початковій школі дає змогу визначити його як ефективний дидактичний засіб активізації пізнавальної діяльності учнів, розвиток їхнього творчого мислення та формування визначених у них особистісних рис. Саме метод проектів найповніше забезпечує взаємодію учасників навчально-виховного процесу в умовах особистісно орієнтованого навчання.

Реформування освіти через орієнтацію на проектну технологію є одним зі шляхів входження України до світового освітнього простору.

1. Волковська Т. Проектування як метод особистісно орієнтованого навчання / Т. Волковська // Початкова школа. – 2006. – № 40. – С. 9–10.
2. Додусенко Н. О. Проектна діяльність у початковій школі. / Н.О. Додусенко, І. В. Нетужилова – Х. : Вид.група “Основа”, 2010. – 223 с.
3. Зеленська О. Використання інноваційних технологій на уроках у початковій школі / О. Зеленська // Початкова школа. – 2013. – № 15. – С. 47–48.
4. Метод проектів: особливості застосування в початковій школі. Посіб. для вчителів початкових класів, слухачів курсів підвищення кваліфікації, студентів педагогічних факультетів вищих навчальних закладів. – Видавництво Київ. міського педаг. ун-ту імені Б. Д. Грінченка. – 2009. – 42 с.
5. Мойсеюк Н. С. Педагогіка: навчальний посібник / Н. С. Мойсеюк – [5-те вид., допов. і перероб.] – К., 2007. – С. 293–299.

6. Освітні технології: навч.-метод. посіб. О. М. Пехота, А. З. Кінтенко, О.М. Любарська та ін.; за заг.ред. О. М. Пехоти. – К. : А.С.К., 2002. – 255с.
7. Чепіль М. М. Педагогічні технології: Навч. посіб. / М. М. Чепіль, Н.З. Дудник. – К. : Академвидав, 2012. – 224 с.
8. Чернецька Т. І. Сучасний урок:теорія і практика: [навч. посібник / Т. І. Чернецька. – К. : ТОВ “Праймдрук”, 2011. – С.129–139.

Стаття: надійшла до редколегії 20.11.2015

доопрацьована 21.01.2016

прийнята до друку 09.02.2016

METHOD OF PROJECTS AT PRIMARY SCHOOL AS THE EDUCATIONAL TECHNOLOGY

Romana Mychailyshyn

*Ivan Franko National University of Lviv,
Tuhan-Baranovskoho Str., 7, Lviv, Ukraine, UA-79005*

On the basis of analyzing the literary sources the author clarifies the essence of the key notions: method, method of projects, project activity, educational technology and gives an analysis of the researches and publications. She considers the method of projects as the innovative educational technology at primary school, in particular defines the purpose and the tasks of educational projecting. The author outlines the trends of project development in link with the activity, number of subjects and participants, the duration of performing, the nature of contacts and partnership. She describes the peculiarities of project activity and the role of a teacher in managing the junior students' projects; makes the conclusions about the necessity of applying the project method at primary school. The method of project is an effective didactic means of activating the students cognitive activity, developing their creative and critical thinking, and forming the personality traits.

Key words: method of projects, method of teaching, innovative nature, critical thinking, creativity, project activity, educational technology.